

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 2.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

RECITI
Budapest • 2013

Készült az OTKA 104758. sz. pályázat támogatásával
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja • www.reciti.hu
Felelős kiadó: az MTA BTK főigazgatója
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Pannónia Print Kft.

KNAPP ÉVA

Poema satyricum

Egy magyar nyelvű alkalmi vers és történeti háttere 1724-ből

1696-ban Kassa (ma Košice, Szlovákia) város főterén huszonhat városi polgárt fejeztek le, akiket meggyanúsítottak a város német helyőrsége ellen tervezett összeesküvéssel. Néhány évtizeddel később ennek emlékére a veszthely egykori helyén Maria Immaculata-szoborcsoportot emeltek.¹ Az emlékmű felállítását Kassa fő postamestere, Flachenfeld Viktor kezdeményezte 1720–1723 között.² A monumentális szabadtéri emlékmű alapkövét 1720-ban Spangár András krónikáját idézve

mind szent havának hatodik napján nagy ceremóniával helyhezveti Mednyánszki Pál L. B. de Medgyes, és a' Tekintetes Szepesi Camerának [!] Administratora, melly követ annak előtte Máriassi Sándor Kassai Plebanus szentelt vala meg.³

- 1 Vö. WICK Béla, *Kassa város története és műemlékei*, Kassa, 1941, 410–412.
- 2 „Ennek a' nevezetes oszlopnak kezdője lön Victorinus a Flachenfeldt Kassai Fő Posta Mestere, mind maga, mind mások költségével, és fáradságával.” SPANGÁR András, *A' magyar kronikának a' mellyet elsőben meg-irt, s' ki bocsátott nemzetes Petthő Gergely 373. esztendőül fogva 1626. esztendeig Nyomtattott Bécsben 1660. esztendőben. Az után pedig. Azon Historiát continuálván ujonnan ki nyomtattatta, és szüntelen történt dolgokkal szaporitatta groff. Kálnoki Sámuel, [...] a' magyar nemzetnek tanuságára. Nyomtattott Bécsben Sirchovics Arvainál 1702. esztendőben Tovább való Terjeztése avagy negyedik, ötödik, és hatodik része Foglálván magában száz és hat esztendőt 1627. esztendőül fogva 1732. esztendeig, Iratott, és szép toldalékkal szaporitattott. SPANGÁR Andras jesuita által, Kassa, 1734, 99.*
- 3 SPANGÁR, *i. m.* (2. jegyzet), 98–99; Uő, *Magyar krónika Diszessen, és rövideden elő adván Magyar országnak Kezdetét, régi, és mostani Osztását, részeit, tartományit, vármegyeit, városit, királyit, Tiszt-Viselőit, mívöltát; ugy a' magyar nemzetnek Eredetét, Scythiából való kijövetelét, Terjedését, szaporodását, előmenetelét, hadakozásit, a' régi és mostani magyaroknak maga viselését, Törvényit, más Nemzetek előtt való tekintetét, és mind Magyar, mind más Országokban esztendőnként történt emlékezetre méltó dolgait, kinek-is három első Fő Részeit, azokba foglalván 373-tól fogva 1626. esztendeig folyó időt, sok rendbéli Fő Historiás Könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedte, és elsőben írta néhai Nemzetes PETTŐ Gergely. Nyomtattott leg-először Bécsben 1660. és ismét Kassán az Academiai bötükkal 1729. esztendőben. A' három utolsó Fő Részeivel pediglen, abba foglalván 106. esztendőt, úgy mint 1627-től fogva 1732. esztendeig ajánló Levéllel, sok szép Tudósításokkal, Toldalékokkal, 's más a' Magyar Kronikához tartozandó, és annak nagyobb értésére hasznos, és szüksé-*

Az építészeti munkát Tornyosy Tamás kassai céhmester, kőműves-építész, egyúttal a város polgára és szenátora irányította. A szobrokat egy Kassán polgárjogot szerzett szobrász, Griming Simon faragta ki. A kör alapba helyezett háromszög alapozású,⁴ tizennégy méter magas obeliszken („pyramis”) a feje körül csillagkoszorúval Szűz Mária álló alakja látható, lába alatt eltaposott kígyóval és földgolyóval. Az obeliszket felhőgomolyok közül előtűnő szárnyas angyalok és angyalfejek díszítik. A lépcsőzetesen emelkedő talapzat három volutás szögletén egy-egy szobor áll: Szent József a gyermek Jézussal, Szent Sebestyén és Szent László. A szoborcsoport homlokzatán érclapra vésett felirat olvasható 1722-es évszámmal, mely Szűz Máriát, Szent Józsefet, Szent Sebestyént és Szent Lászlót kéri közbenjárásra az Atyaistennél a három dávidi csapás (éhség, pestis, háború), továbbá minden egyéb baj eltávoloztatásáért.⁵ A háromszögű talapzat oldalain a Szűz Máriát üdvözlő fohások mellett nyújtott téglalap alakú érclapokra további, a felállításra vonatkozó adatokat véstek:

Sedente Innocento XIII. Romano Pontifice, Regente Carolo VI. Rom. Imp. Hungariae Rege. Pyramidem hanc Virginis sine labe conceptae, honori Divino, cultui S. Mariae, Divorumque patronorum, publicae devotioni ac perenni memoriae communis liberalitas et pius zelus posuit.

A felállításkor a három, homorúan ívelt talapzatrészt vörösréz domborművek díszítették, amelyeken a szimbolikusan megjelenített három dávidi „rossz” (éhség, pestis, háború) volt látható.⁶ Az immaculata-emlékművet kőoszlopos vasráccsal vették körül. A két oldalsó kőoszlopon Szent Erzsébet és Szent Borbála barokk szobra, a homlokzati rész oszlopain pedig az 1908-ban Hild Lipót soproni szobrász által faragott Szent Mihály arkangyal, Árpád-házi Margit, Szent Erzsébet és Gábor arkangyal alakja áll.

ges dolgoknak fel-jedzésével, De leg-főképpen a' magyarok bibliotekájával, Az-az: A' Magyar, avagy a' Magyar Sz. Korona alatt lévő Országokból származandó Iróktúl szerzett, és irt Könyveknek Laistromával azon krónikát terjesztette, szaporította és a Magyarok tanúságára ki-bocsátotta P. SPANGAR András Jesuvita, Kassán, 1738, Academiai bötükkal PP. Jesuitáknál, 79.

- 4 A háromszög-alaprajz a Szentháromságra utal. Ezt bizonyítják a háromszögű talapzat oldalaira helyezett érclapokon olvasható latin nyelvű üdvözlő fohások Szűz Máriához, melyek Szűz Máriát mint az Atyaisten lányát („Ave filia Dei Patris”), az Isten Fiának anyját („Ave mater Dei Filii”) és a Szentlélek jegyesét („Ave sponsa Spiritus Sancti”) köszöntik.
- 5 „S. Maria, S. Joseph, S. Sebastiane, S. Ladislave ut a fame, peste, bello et cunctis malis praeservemur, liberemur, intercedite pro nobis apud Deum cui laus, honor, gloria in saecula. MDCCXXII.”
- 6 A három vörösréz domborművet az 1881. évi restauráláskor levették, először a kassai városi levéltárban, majd a kassai múzeumban helyezték el.

A monumentális emlékmű szobrai Kassa város katolikus lakosságának akaratára és elképzelése szerint Szűz Mária és az Angyali Üdvözlés hírvivője, Gábor arkangyal mellett különféle csoportokba rendezhető segítő patrónusokat ábrázolnak, így magyar szenteket (László, Erzsébet, Margit), halál-patrónusokat (Borbála, József, Mihály) és pestis-szentet (Sebestyén). Együttal hatásosan reprezentálják a XVII. században még többségében protestáns lakosságú városban azt a visszavonhatatlanul lezajlott történeti folyamatot, melynek során a XVIII. század első harmadára a városi polgárság körében olyan katolikus többség alakult ki, akik kezükbe vették a város irányítását.⁷

A szoborcsoportot 1723. október 3-án állították fel, s Kozma Péter egri kanonok ünnepélyesen megáldotta.⁸ Ezután az emlékműnél eleinte a város lakói és a kassai jezsuita kollégium diákjai magányosan imádkoztak,⁹ később a kassai polgárok a hét bizonyos napjain zenés kísérettel nyilvános fogadalmi áhítatokat végeztek a pestis távoltartásáért.¹⁰

A Mária-oszlop felállítása Spangár András szerint

Nagy sziv fáidalmára esett a' Magyar, de leg inkább a' Kassai és szomszéd eretnokségnek, midön látta avagy hallotta, hogy a' Kassai urak nagy költséggel, és ceremóniával fundamentomát rakják a' Bóldog aszszony uj és szép oszlopának.¹¹

A szoborcsoport teljes elkészülte és ünnepélyes, nyilvános megáldása egykorúan kihívást jelentett az előző évszázadban még a város fölött teljhatalmat gyakorló protestáns lakosságnak. Valószínűleg ez a tény ösztönözte, hogy valaki éjszaka, titokban egy gúnyverset helyezett el a szobor talapzatán.

A vonatkozó időszakra az egykorú, feltételezhetően az ügy minden részletét rögzítő forrás, a kassai jezsuiták *historia domusa* és *diariuma* lappang. Jelenleg nem hozzáférhető a Paikos Endre által a kassai városi levéltárban forgatott és ál-

7 A folyamat egyik nevezetes eseménye volt a kassai református templom végérvényes átadása 1696. március 27-én katolikus egyházi célokra. Révész Kálmán, *A kassai első református templom története (Harmadik és befejező közlemény)*, *Protestáns Szemle*, 9(1897), 561–572; KNAPP Éva, *Vallásos társulatok, rekatolizáció és társadalmi átalakulás Kassán a XVII–XVIII. században*, *Századok*, 129(1995), 791–814; Uő, *Vallásos társulatok Kassán a XVII–XVIII. században – Náboženské spoločnosti v Košiciach v 17.–18. storočí = 350. výročie Košickej Univerzity: Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Košice 27. februára 2007*, vyd. Michala VAŠK, Košice, 2007, 25–38.

8 SPANGÁR, *i. m.* (2. jegyzet), 100; *Collectio Kaprinayana*, Budapesti Egyetemi Könyvtár, A, (2°) Tom. XLIII, nr. 19. 71. [recte 51–52.] p.

9 A jezsuita diákok magánáhitatairól és aszketikus gyakorlatairól lásd KNAPP, *i. m.* (7. jegyzet).

10 A nyilvános áhítatokat idővel áthelyezték a szemináriumi templomba, majd 1915-től a dóm-ban végezték ezeket a napi esti hat órai áhítatba foglalva. WICK, *i. m.* (1. jegyzet) 411–412.

11 SPANGÁR, *i. m.* (2. jegyzet) 167.

tala némileg elfogultan ismertetett városi tanácsi ügyirat-sorozat sem.¹² Mind-
eddig hiába kerestem a Spangár András által említett, Máriaissi Sándor püspök
által az ügyről írt dokumentumot is.¹³ Műfaja szerint a kifüggesztett gúnyvers
egy rövid terjedelmű *poema satyricum*, ám írójának személyéről, s arról, hogy
mikor rögzítette a verset szobortalapzathoz, a katolikus és a protestáns vélemé-
nyek eltérőek.

Spangár András krónikájában az eseményt egyértelműen 1724. január 29-
ére datálta, amit megerősít a Kaprinai-collectióban fennmaradt XVIII. századi,
1724. *Infamia colossi Mariani Cassoviensis* című irat,¹⁴ valamint a feltételezett
elkövető ellen királyi engedéllyel lefolytatott városi eljárás néhány kikövetkez-
tethető adata is. Paikos Endre azonban mindezt a kassai városi levéltár egyik
iratára hivatkozva 1723. október 4-ére keltezte.¹⁵ Állítása minden valószínűség
szerint félreértésen alapul, mivel a közfelháborodást kiváltó eseményről a kassai
városi tanács 1724. február 4-én kelt feliratában számolt be az uralkodónak és
kért felhatalmazást a bírói vizsgálatra és a tárgyalás lefolytatására. Valószínű, ha
az esemény 1723. október 4-én történt volna, a tanács nem vár hónapokig sem
a felirat elkészítésével, sem a házkutatással a versezet írásával meggyanúsított
Gyöngyösi Pál kassai református lelkésznel.

A gúnyvers feltételezett írója, Gyöngyösi Pál (Pettyeni Gyöngyössi Pál)
1713-tól volt Kassán református lelkész. Eredeti neve Árva Pál, aki szülővá-
rosáról, Gyöngyösről nevezte el magát.¹⁶ Külföldi egyetemi tanulmányai¹⁷ után

12 Paikos szerint Gyöngyösi Pál ártatlanul szenvedte el a száműzetést, szerinte a gúnyirat két
másolatát a házkutatást végzők „csempészték” Gyöngyösi ládájába, s őket a kassai jezsui-
ták irányították. PAIKOS Endre, *Néhány adat Gyöngyösi Pál, ev. ref. lelkész élettörténetéhez:*
1668–1743, Sárospataki Lapok, 5(1886), 135–137, 168–170, 188–192; itt: 189–190.

13 „Gyöngyösi Pál [...] meg érdemlette, eb rudon ki vették az idén [1725] Bártfánál az ország-
ból; rút és fertelmes írását peniglen, és mosdatlan találmányát a’ Nagyságos Úr és Püspök
Máriaissi Sándor más jeles irással meg szégyeniti.” SPANGÁR, *i. m.* (2. jegyzet), 101.

14 „Nem tetszett a’ Kassai Bóldog Aszszony új és szép oszlopa Gyöngyössi Pál Kálvinista
Predikátornak, ki is nagy merészségtől, és vakságtól viseltetvén rút fertelmes, és gyaláza-
tos firkálást gondolt ki a’ makula nélkül való szüz ellen, és azt el készítvén éjtszakán
ugyan bóldog Aszszony havának 29dik napján az új oszlopra ragasztotta [...]” SPANGÁR, *i.*
m. (2. jegyzet), 100; „Affixus hic non famosus, sed haereticus libellus 29. Januarii 1724. ad
statuam Beatissimae Virginis vesperi Cassoviae”. *Collectio Kaprinayana, Budapesti Egye-*
temi Könyvtár, A, (2°) Tom. XLIII, nr. 19. 71. [recte 51–52.] p. Az eseményt 1724-re datálja:
SCHULTHEISZ Emil, TARDY Lajos, *Fejezetek az orosz-magyar orvosi kapcsolatok múltjából,*
Bp., Medicina, 1960, 42–43; RÉVÉSZ Kálmán, *Gyöngyössi Pál, 1666–1743 = Magyar protes-*
táns egyháztörténeti monographiák, I, Bp., 1898, 59–94.

15 PAIKOS, *i. m.* (12. jegyzet), 188.

16 HAMVAI KOVÁCS Zsigmond, *Kasai [!] írók: A mohácsi véstől máig,* Kassa, 1907, 36–37.

17 1695–1700 között megfordult Oxford, Cambridge, London, Leyden, Utrecht, Franeker,
Göttingen, Frankfurt, Leipzig, Wittenberg, Genf, Halle egyetemem. A franekeri egyetemre
1697 augusztusában iratkozott be. HELLEBRANDT Árpád, *A franekeri egyetemen tanult ma-*
gyarok, Történelmi Tár, 1886, 800.

Derecskén lett lelkész (1701–1709). Egy Kocsi János tiszántúli szuperintendens ellen írt gúnyvers miatt összekülönbözött püspökével, és a református egyházi zsinat 1708. február 27-én Debrecenben megfosztotta hivatalától, száműzte az egyházkerületből. II. Rákóczi Ferenc közbenjárásával Gyöngyösi ugyan megtarthatta papi hivatalát, de Derecskéről távoznia kellett. Három évig volt állás nélkül, majd felesége halála után Kassán lett először tanító, majd lelkész.¹⁸ A korábbi gúnyvers-ügye (pasquillus) és közismerten összeférhetetlen természete miatt Kassán azonnal Gyöngyösire terelődött a poema satyricum megírásának gyanúja. 1724. január végén azonnali házkutatást tartottak nála, ládájában megtalálták a gúnyvers két másolatát, és börtönbe zárták. A városi tanács által lefolytatott eljárás során azzal védekezett, hogy nem ő, hanem egy nála vendégeskedett, Hollandiában (Amszterdamban) tanuló erdélyi magyar diák, Gyalay András írta a verset, amelyet egy Turkevi nevű tanító átmásolt Gyöngyösi Pál két régi számlájának hátoldalára. A jezsuiták által megvizsgált két másolat révén Gyöngyösit vádolták meg az „Esaias Propheta” álnéven írt vers elkészítésével és a szobortalapzatra történt kifüggesztésével, aki mindezt tagadta.¹⁹ Hosszú fogság után a feltételezett tettest először máglyán akarták megégetetni, majd fővesztésre ítélték, amit a király kegyelemből örökös száműzetésre módosított.²⁰

A poema satyricumot a kassai városi levéltár egyik ügyiratára hivatkozva Paikos Endre közölte 1886-ban.²¹ A gúnyvers egy másik, eddig közöletlen XVIII. századi kéziratos szövege megtalálható Kaprinai István budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött collectiója egyik kötetében is.²² Kaprinai István 1755–1765 között élt Kassán, ahol a Szentírás professzora volt.²³ Valószínűleg ekkor figyelt fel a harminc évvel korábbi kassai események irataira. Ő még forgathatta az ügyre vonatkozó kassai jezsuita forrásokat is. Mivel a collectiójában megőrzött versezet helyesírása és szövege némileg eltér a Paikos által közölttől, érdemesnek tűnik a két változatot egymás mellé helyezve újra közölni és értelmezni. Kaprinai collectiójában az irat címe 1724. *Infamia colossi Mariani Cassoviensis*, ezt a vers másolója adhatta. Kevésbé valószínű, hogy magának a versnek a másoló adott címet, mivel annak eredetileg is lehetett címe, amelyet Paikos nem közölt. Ez a következő: *Mausoleum idoli Cassoviensis*, azaz 'a kassai bálvány síremléke'. A címszöveg egyértelműen arra utal, hogy ezt a versezet egykori,

18 SCHULTHEISZ–TARDY, *i. m.* (14. jegyzet), 42–43; RÉVÉSZ, *i. m.* (14. jegyzet), 59–94.

19 Gyöngyösi Pál 'Dialithus' álnéven írt munkájáról: SZIGETI Jenő, *Levelek egy álnéven megjelent régi magyar könyvről*, Egyháztörténeti Szemle, 1(2000), 149–155.

20 SCHULTHEISZ–TARDY, *i. m.* (14. jegyzet), 42–43; PAIKOS, *i. m.* (12. jegyzet), 189–191.

21 PAIKOS, *i. m.* (12. jegyzet), 188; a hivatkozott ügyirat: Kassa városi levéltár, 14922. sz.

22 *Collectio Kaprinayana*, *i. m.* (8. jegyzet).

23 Ladislaus LUKÁCS, *Catalogus Generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)*, Pars II, Romae, Institutum Historicum S.I., 1988, 684.

irénikus eszméktől távol álló, harcos, katolikusellenes protestáns szerzője fogalmazta meg. Érdeemes a két szöveget egymás mellett közölni.

Paikos közlése:²⁴

Collectio Kaprinayana szövege:²⁵

Mausoleum idoli Cassoviensis

Régen nagy keő valék, kősziklás, semmirekellő.

Régen nagy kő valék, kö sziklás, semmire <valo>
kellő,

Rám találta Tamás, nézi, volnék mi lelendő.

Rám találta Tamás, nézi, volnék mi léendő,

Kőszikla, kit nyomnak S...ék, vagy pedig oly kép,

Kő széké, kit nyomnak seggel, vagy pedig oly kép,

Mely léssen Istené, tiszteltetik imádásokkal.

Mély léssen Istenné, tiszteltetik imádás<okk>al?

Ragadá csákányát, kifaraga, képpé csinála,

Ragadá csákányát, ki faraga, Képpé csinála;

Harmadik octobris, ezerhétszázhuszonháromban,

Harmadik Octobris, ezer hét száz huszonháromban

Mikoron írának, megszentelé Kozma pamacscsal,

Mikoron írának, meg szentelé Kozma pamacscsal,

Már Isten vagyok én, legyen nagy hála Tamásnak.

Már Isten vagyok én, légyen nagy hála Tamásnak.

Ezen capituláris verseket a kassai Mária Kőképnek

Ezen Capituláris verseket a' kassai Maria Kő

Tiszteltetére írta Ézsaiás próféta, a harmadik égben.

Képnek emlékezetire írta Esaias Propheta

Cap. 44. 6–17.; Jeremiás cap. 2. 27; 3. 9.

harmadik égben. Cap. 44. a v. 6–17. Jerem.

c. 2. v. 27. et c. 3. v. 9.

Kaprinainál a vers környezetében latin nyelven további információk olvashatók: a margón a szoborcsoport megáldásának körülményeiről („Benedictus colossus a Petro Kozma canonicus Agriensi 1723. die 3. Octobris.”), utána a vers „elhelyezéséről” („Affixus hic non famosus, sed haereticus libellus 29. Januarii 1724. ad statuam Beatissimae Virginis vesperi. Cassoviae.”). Mindkét megjegyzés a vers történeti értelmezését segítette. Egy további felvilágosítás a vers szerzőjéről és az ő további sorsáról szól:

Auctor Paulus Gyöngyösi, Praedicans Cassoviensis Calvinianus, ultra annum in carcere tentus, ab senatu Cassoviensi morti adjudicatus, mitigata sententia Viennae eductus ad fines regni per Bartpham, et extrusus in exilium anno sequenti 1725.

Végül az ismeretlen magyarázó két további adalékkal kívánt hozzászólni a vers tartalmi hátteréhez. „Primi versus accepti ex Juvenalis Satyra quadam in

24 ΠΑΙΚΟΣ, *i. m.* (12. jegyzet), 188.

25 Collectio Kaprinayana, Budapesti Egyetemi Könyvtár, A, (2°) Tom. XLIII, nr. 19. 71. [recte 51–52.] p. A törölt részeket <> jelzi.

principio; Thomas architectus caementarius Cassoviensis civis et senator” – azaz a vers eleje Juvenalis egyik sorára emlékeztet,²⁶ a versben kétszer is megemlíttet Tamás pedig kassai kőműves-építész, városi polgár és szenátor.²⁷

A versezet formai megoldása és tartalma már első olvasásra elárulja, hogy az „Esaias Propheta” álnevet használó versíró tanult ember volt. A nyolc hexameterből álló, magyar nyelvű alkalmi gúnyvers egyrészt igyekezett kitérni a kassai immaculata-szobor elkészítésére a munkálatokat irányító Tornyossy Tamás család – és a felszentelést végző Kozma Péter keresztnévének versbe foglalásával. Másrészt magát a szobrot – jellegzetesen téves protestáns teológiai magyarázattal²⁸ – kőből faragott „Isten”-ként, azaz a bálványimádás tárgyaként mutatta be. Utóbbira a Kaprinainál megőrzött változatban a *kép* és a *kő* kifejezés következetes nagybetűs írása is felhívja a figyelmet.²⁹

A vers végén a szerzői álnév közlését három bibliai hivatkozás követi. Az Esaias Cap. 44, v. 6–17 az egyetlen Istenről és a bálványimádás kigúnyolásáról, a Jeremias Cap. 2, v. 27 Izrael bálványimádó hűtlenségéről ([...] így szólnak egy fadarabhoz: „Atyám vagy.” és egy kőhöz: „Te szültél.”), a Jeremias Cap. 3, v. 9 pedig a hitszegésről és a paráználkodásról szól. Ezek a bibliai utalások – az adott kontextusban – már nem minden kassai polgárhoz kívántak szólni, hanem kifejezetten bántó és kihívó szándékkal egy szűkebb, katolikus teológusi (világi papi és szerzetesi) közönséget céloztak meg.

A vers történeti háttéréhez tartozik, hogy a szobortalapzatra rögzített példány mellett a Gyöngyösinél tartott házkutatás során két további másolati példányt találtak egy-egy korábbi számla hátoldalán. A versből 1724. január végén rendelkezésre álló három példányt valószínűleg további másolatok készítése követte, s az egyik ilyen példány lehet az, amit megőrzött a Kaprinai-collectio. Mindez a szöveg korai, gyors, írásban terjedő „folklorizálódását” jelzi, ami másolási hibákat éppúgy eredményezhetett,³⁰ mint akaratlan szövegmódosulást vagy tudatos szövegátalakítást. Az eddig közöletlen változat néhány sora – eltekintve a központosástól és a kis- és nagybetűk változó írásától – a feltételezhetően korábbi, a Kassa városi tanácsi iratokból közölt verstől értelmében is különbözik:

26 A hasonlóság nem szó szerinti, Juvenalis szatíráinak hangulatára emlékeztető parafrázis, ugyanakkor hozzátartozik a részleteiben még ki nem kutatott magyarországi Juvenalis-recepció történetéhez. *Decimus Iunius Iuvenalis szatírái latinul és magyarul*, ford., jegyz. MURAKÖZY Gyula, bev. HORVÁTH István Károly, Bp., Akadémiai, 1964.

27 Tornyossy Tamás.

28 A katolikus tanítás szerint ugyanis nem az isteni személyeket, Szűz Máriát vagy a szenteket ábrázoló kép vagy szobor részesül vallásos tiszteletben, ezek csupán eszközök, melyek segítik, segíthetik az imádkozó áhítatát, vallásos elmélyülését.

29 Az ellenőrizhetetlen „eredetiben”, a Paikos által közölt változatban nincs meg ez a következetesség.

30 Lásd az áthúzott és helyesbített részeket a Kaprinai-féle másolatban.

Kőszikla, kit nyomnak S...ék, vagy pedig oly kép,
Mely lészen Istené, tiszteltetik imádásokkal.

Kő széké, kit nyomnak seggel, vagy pedig oly kép,
Mély lészen Istenné, tiszteltetik imádás<okk>al?

Tisztelétére írta Ézsaiás próféta [...]

[...] emlékezetire írta Esaias Propheta

A későbbi változat hangvétele a különbségek révén keményebb lett, ugyanakkor a *tisztelétére* kifejezés helyett álló *emlékezetire* jobban kifejezi az időbeli eltávolodást az egykori történésektől. Érdeemes lenne felkutatni a további szöveg-változatokat is, hogy további megállapításokat gyűjthessünk a viszonylag korai szöveg-átalakítási technikákról.